GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA IJTIMOIYLASHUV JARAYONINING O‘ZGARISHI, TRANSMILLIY MADANIYATNING TA’SIRI

Yusuf Ergashev
Guliston davlat universiteti, Guliston, O‘zbekiston
E-mail:ergashevyusuf572@gmail.com
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.20000068
ORCID: 0009-0004-3819-1217
Tel:(93) 449 94 49

Annotatsiya Maqolada globalizatsiya sharoitida ijtimoiylashuv mazmuni va institutlaridagi o‘zgarishlar, ayniqsa transmilliy madaniyatning oila, ta’lim, media va yoshlar identitetiga ta’siri tahlil qilinadi. Transmilliy madaniyatning ijobiy jihatlari sifatida madaniyatlararo muloqot, kommunikativ ochiqlik va innovatsion tajribalarni o‘zlashtirish ko‘rsatiladi. Shu bilan birga, qadriyatlar diffuziyasi, identitet fragmentatsiyasi, til va turmush tarzidagi standartlashuv, taqlidiy iste’mol modellarining kuchayishi kabi salbiy oqibatlar ham yoritiladi. Glokalizatsiya va mediasavodxonlik tushunchalari asosida muvozanatli ijtimoiylashuv modeli taklif etiladi.
Kalit so‘zlar: globalizatsiya, ijtimoiylashuv, transmilliy madaniyat, identitet, glokalizatsiya, media, yoshlar, ommaviy madaniyat, mediasavodxonlik.

Аннотация В статье анализируются изменения содержания и институтов социализации в условиях глобализации, а также влияние транснациональной культуры на семью, образование, медиа и идентичность молодежи. Показано, что транснациональная культура расширяет межкультурную коммуникацию и доступ к знаниям, но одновременно усиливает ценностную диффузию, стандартизацию образа жизни и фрагментацию идентичности. На основе концепций глокализации и медиаграмотности предлагается сбалансированная модель социализации.
Ключевые слова: глобализация, социализация, транснациональная культура, идентичность, глокализация, медиа, молодежь, медиаграмотность.

Abstract The article analyzes the transformation of socialization under globalization and examines the impact of transnational culture on family, education, media, and youth identity. It shows that transnational culture broadens intercultural communication and access to knowledge, while also intensifying value diffusion, lifestyle standardization, and identity fragmentation. Based on glocalization and media literacy, the paper proposes a balanced model of socialization.
Keywords: globalization, socialization, transnational culture, identity, glocalization, media, youth, media literacy.

Kirish

Globalizatsiya zamonaviy jamiyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biri bo‘lib, u iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalarni bir-biriga yaqinlashtirdi. Bu jarayon ijtimoiylashuv mexanizmlariga ham kuchli ta’sir ko‘rsatdi. Ilgari shaxsning ijtimoiylashuvi asosan oila, mahalla va ta’lim muassasalari orqali kechgan bo‘lsa, bugungi kunda media, raqamli platformalar va transmilliy madaniy oqimlar ham bu jarayonning faol ishtirokchisiga aylandi [1], [2].

Ijtimoiylashuv shaxsning jamiyat me’yorlari, qadriyatlari va ijtimoiy rollarini o‘zlashtirish jarayonidir. Globalizatsiya sharoitida mazkur jarayon tezlashdi, ko‘p manbali va ko‘p qatlamli tus oldi. Ayniqsa, yoshlar bir vaqtning o‘zida milliy, lokal va global madaniy kodlar ta’sirida shakllanmoqda [3], [4].

Maqolaning maqsadi — globalizatsiya sharoitida ijtimoiylashuv jarayonining o‘zgarishini va transmilliy madaniyatning shaxs hamda jamiyatga ta’sirini tahlil qilishdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Ijtimoiylashuvning klassik nazariyalari E. Dyurkgeym, T. Parsons, P. Berger va T. Luckmann tomonidan ishlab chiqilgan. Dyurkgeym ta'limni jamiyat me'yorlarini uzatuvchi institut, Parsons oilani ijtimoiy moslashuv mexanizmi, Berger va Luckmann esa ijtimoiylashuvni voqelikni ichkilashtirish jarayoni sifatida talqin qilganlar [3], [5].

Globalizatsiya va transmilliy madaniyat masalalari A. Giddens, A. Appadurai, R. Robertson, M. Castells va Z. Bauman ishlanmalarida keng tahlil qilingan. Ular global oqimlar, tarmoq jamiyati va glokalizatsiya jarayonining madaniy oqibatlarini ochib beradi [1], [6], [7].

O'zbek olimlari orasida ma'naviyat, tarbiya va mediasavodxonlik masalalari I.A. Karimov, Sh.M. Mirziyoyev, M. Quronov, O. Musurmonova, B. Xodjayev, D. Yusupova va A. Ismoilov ishlarida yoritilgan [8]–[14]. Bu manbalar milliy qadriyatlarni saqlash va yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlash masalalarini dolzarb deb ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot nazariy-analitik xarakterga ega bo'lib, unda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil va adabiyotlar sharhi metodlaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv globalizatsiya, ijtimoiylashuv va transmilliy madaniyatni o'zaro bog'liq hodisa sifatida ko'rishga yordam berdi [1], [7].

Qiyosiy tahlil yordamida an'anaviy ijtimoiylashuv shakllari bilan raqamli va transmilliy ijtimoiylashuv shakllari o'rtasidagi farqlar ochib berildi. Media-diskursiv yondashuv ommaviy madaniyat hamda platformalarning qadriyat va identitetga ta'sirini izohlashga xizmat qildi [4], [6].

Ijtimoiylashuvning o'zgaruvchan tabiati

An'anaviy jamiyatda ijtimoiylashuv nisbatan barqaror va mahalliy xarakterga ega edi. Oila, qarindoshlik, mahalla, maktab va diniy-amaliy muhit shaxsning asosiy ijtimoiylashuv maydoni bo'lib xizmat qilgan [3], [5].

Zamonaviy global sharoitda esa shaxs bir vaqtning o'zida turli madaniy manbalar bilan to'qnashadi. Internet, seriallar, bloglar, reklama, musiqa, sport va platforma madaniyati ijtimoiylashuvning mazmunini o'zgartirdi. Natijada ijtimoiylashuv tezkor, fragmentar va gibrid tus oldi [4], [6], [15].

Bu holat ayniqsa yoshlar dunyoqarashida seziladi. Ular oilaviy me'yorlar, maktab talablari va global media namunalarini bir vaqtda o'zlashtiradi. Shu sababli zamonaviy ijtimoiylashuv ko'p qatlamli identitet shakllanishi bilan tavsiflanadi [7], [15].

Transmilliy madaniyatning ijobiy va salbiy ta'siri

Transmilliy madaniyatning ijobiy tomoni shundaki, u dunyoqarashni kengaytiradi, madaniyatlararo muloqotni kuchaytiradi va global bilim resurslariga kirishni osonlashtiradi. Chet tillarni o'rganish, xalqaro axborotdan foydalanish va global fuqarolik hissining shakllanishi aynan shu jarayon bilan bog'liq [1], [6].

Biroq salbiy tomonlari ham mavjud. Birinchidan, qadriyatlar diffuziyasi va turmush tarzidagi standartlashuv kuchayadi. Ikkinchidan, identitet fragmentatsiyasi va taqlidiy iste'mol modellarining ommalashuvi kuzatiladi. Uchinchidan, til madaniyatida aralashuv va ommaviy media stereotiplarining kuchayishi yuz beradi [4], [9], [15].

Agar oila va ta'lim institutlari faol bo'lmasa, transmilliy madaniyat yoshlar uchun asosiy orientirga aylanib, milliy qadriyatlar bilan ziddiyatni kuchaytirishi mumkin [8], [10], [12].

Ijtimoiylashuv institutlarining transformatsiyasi

Oila ijtimoiylashuvning birlamchi instituti bo'lib qolmoqda, ammo uning tarbiyaviy monopoliyasi zaiflashgan. Endi ota-onaning vazifasi nafaqat nazorat qilish, balki axborotni tanlash va izohlashdan ham iborat [10], [11].

Ta’lim tizimi esa global axborot oqimida yo‘l topish, tanqidiy fikrlash va mediasavodxonlikni rivojlantirishga ko‘proq e’tibor qaratishi kerak. Pedagogik jarayon global mazmunni milliy tarbiya maqsadlari bilan uyg‘unlashtirishi lozim [13], [14].

Media esa eng tezkor ijtimoiylashuv agentiga aylandi. Uning ta’siri foydalanuvchining tayyorgarligi va ma’naviy immunitetiga bog‘liq bo‘lib, shu bois mediasavodxonlik zamonaviy davrning markaziy kompetensiyasiga aylanmoqda [9], [14].

Tahlil va natijalar

Tahlil natijalari globalizatsiya ijtimoiylashuvni makon va mazmun jihatidan kengaytirganini ko‘rsatadi. Shaxs endi faqat milliy jamiyat ichida emas, balki global axborot va madaniy oqimlar bilan o‘zaro aloqada shakllanmoqda [1], [6].

Natijalarga ko‘ra, transmilliy madaniyat bir tomondan kommunikativ ochiqlik, madaniyatlararo tajriba va ijodiy integratsiyani kuchaytiradi, ikkinchi tomondan esa identitetning bo‘linishi, ma’naviy yuzakilik va taqlidiy iste’molni rag‘batlantiradi [4], [15].

Milliy qadriyatlar va tarbiyaviy tayanchlar kuchli bo‘lgan taqdirda global madaniy oqimlar salbiy emas, balki yangilanish resursi sifatida ishlashi mumkin [8], [12].

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, globalizatsiya sharoitida ijtimoiylashuv jarayoni murakkablashib, ko‘p manbali va gibrid xususiyat kasb etmoqda. Transmilliy madaniyat shaxsning dunyoqarashi, xulqi, til madaniyati va identitetiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu ta’sirni biryoqlama baholab bo‘lmaydi: unda ham imkoniyat, ham xavf mavjud.

Shu bois quyidagi takliflar ilgari suriladi: 1) oila institutida media iste’molini boshqarish va tushuntirish ko‘nikmalarini kuchaytirish; 2) ta’lim tizimida mediasavodxonlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish; 3) milliy madaniy kontentni zamonaviy formatlarda ko‘paytirish; 4) glokalizatsiya tamoyili asosida global oqimlarni milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish; 5) yoshlarning ma’naviy immunitetini mustahkamlashga qaratilgan oila-ta’lim-media hamkorligini kuchaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Giddens A. The Consequences of Modernity. Stanford: Stanford University Press, 1990.
2. Beck U. What Is Globalization? Cambridge: Polity Press, 2000.
3. Durkheim E. Education and Sociology. New York: Free Press, 1956.
4. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. New York: McGraw-Hill, 1964.
5. Berger P., Luckmann T. The Social Construction of Reality. New York: Anchor Books, 1966.
6. Appadurai A. Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
7. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. London: Sage, 1992.
8. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
9. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell, 1996.
10. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
11. Quronov M. Milliy tarbiya va yoshlar ma’naviyati. Toshkent: Ma’naviyat, 2016.
12. Musurmonova O. Oilaviy ma’naviyat va tarbiya asoslari. Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
13. Xodjayev B. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Sano-standart, 2017.
14. Yusupova D. Media va axborot savodxonligi: nazariya va amaliyot // Ta’lim va innovatsiya. 2023. №2. B. 45–52.
15. Ismoilov A. Yoshlar mediasavodxonligini rivojlantirishning pedagogik omillari // Zamonaviy ta’lim. 2022. №4. B. 61–68.